

**Antoninus Diana Panormitanus, Clericus Regularis, Doctor
Celeberrimus, Coram S. D. N. Alexandro VII. Episcoporum
Examinator, & Sancti Officij Regni Siciliae Consultor,
Coordinatus, Seu Omnes ...**

Diana, Antonino

Lugduni, M. DC. LXXX.

23. An constet hæredi testatorem reliquisse aliquid ad pias causas teneatur illud soluere, licet in voce solum in foro conscientiae? Et si post mortem testatoris producaturschedula à Confessario ...

[urn:nbn:de:hbz:466:1-76413](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-76413)

nas in Testamentis ad pias causas non sufficere, sed Alexander, & Castrus penes Tuschum, 10. 8. concl. 116. n. 19. tenent contrarium.

RESOL. XXI.

An in testamento ad pias causas testes debeant esse rogati?

Et an in testamento ad pias causas requiratur scriptio testium?

Et si testator ipse suam voluntatem ad pias causas scripserit in scheda, vel scribi fecerit, deinde vocavit duos testes, & coram eis dixit se disponere de bonis suis, ut in scheda, schedulam autem testibus non legit, sustineatur ut testamentum ad pias causas?

Et an in testamento ad pias causas factio non requiratur, ut probeatur testes esse idoneos sed ut tales sint presumatur?

Et an opus sit uniuersos testes toto ordinationis actu adfuisse, vel quibusdam ante finem ordinationis descendentibus alij in loco subrogari possint: Ex p. 7. tr. 6. Ref. 18. alias 17.

§. 1. R Espondeo negatiue. Et ita docet Ciarlinius contr. Fo. conf. cap. 21. num. 6. Ioann. Andreas, Antonius de Butr. Abbas, Imol. & Did. in cap. Relat. el. 1. exir. de testam. Bart. in l. 1. n. 76. & ibi Bald. in fin. C. de SS. Eccles. Paul. Castrensi. conf. 175. & 127. vol. 1. Corn. conf. 278. volum. 1. Couar. in d. cap. Relat. el. 1. num. 6. Tiraq. de pia caus. prinleg. 3. Eman. Costa in c. si Pater verb. in no testam. numer. 9. de testam. Grass. 8. Test. 7. n. 1. Euerard. lun. conf. 27. n. 52. vol. 1. Dissertunt tamen Barbat. in c. Relat. el. 1. exir. de test. Boer. dec. 34. Roman. in Auth. similiter in 11. special. C. ad leg. Falcid.

2. Sed nostram sententiam tenet præter DD. citatos Fagundez de iust. lib. 6. c. 3. n. 23. Hatprechtus in iust. tom. 2. tit. de test. ord. §. sed cum paulatin. n. 41. Thom. Maulius, 1. de vlt. volum. l. 1. tit. 12. num. 8. Hunnius in Encyclopaedia iuris part. 4. tit. 3. c. 2. n. 8. Reusnerus 17. de test. part. 4. c. 12. n. 3. Gilckenius in l. 1. n. 11. C. de Sac. or. Eccles. & quidquid in contrarium etiam asserat Valquius de success. §. 13. n. 56. & Didac. Spino in specul. test. Gloss. prin. 3. n. 30. & 45.

3. Notandum est etiam hic obiter. Primò cum Hunnio in Encyclopaedia iur. nar. 4. tit. 3. c. 2. n. 5. Valquid de success. §. 14. n. 80. & Reusnero de test. p. 4. c. 12. n. 6. quod in testamento ad pias causas non requiritur scriptio testium.

4. Notandum secundò, quòd si testator, vel ipse suam voluntatem ad pias causas scripsit in scheda vel facit scribi, deinde vocauit duos testes, & coram eis dixit, se disponere de bonis suis, ut in scheda, schedulam autem testibus non legit, sustinetur ut testamentum ad pias causas. Dyn. in l. Lucius ff. de test. mil. & est communis Dec. conf. 150. post n. 3. Artet. in l. si is, vers. in primo casu. ff. de test. Boer. dec. 93. post n. 10. & dec. 240. n. 5. Clar. §. test. q. 7. n. 3. Alex. consil. 114. n. 7. vol. 7. Cephal. conf. 99. n. 3. Fern. Valq. de success. creat. §. 22. n. 6. ver. quid dicendum, Grass. §. testam. q. 10. num. 3.

5. Notandum tertio, in testamento ad pias causas factio non requiritur ut probeatur testes adhibitos esse idoneos, sed quòd tales sint presumitur: Ita Mantica de coniect. lib. 6. tit. 3. n. 10. Neque opus est uniuersos testes toti ordinationis actu adfuisse, sed quibusdam ante finem ordinationis descendentibus, alij in ipsorum locum subrogari possunt. Ita Valquius de success. §. 14. n. 55. Et hæc omnia docet etiam Hunnius in Encyclopaedia iur. p. 4. tit. 3. c. 2. n. 10. & 12.

RESOL. XXII.

In quibus casibus valet testamentum inter liberos, valeat & testamentum ad pias causas? Ex p. 7. tr. 6. Ref. 34. alias 33.

§. 1. N Egatiue respondet Conradus Rittershusius in Differentiis Civilis & Canonici lib. 4. cap. 2. vbi sic ait: Exciipiunt testamentum ad pias causas, quod volunt non tantum in foro Ecclesiastico, sed etiam civili valere, & firmum esse, etiam si tantum duos testes habeat, etiam fortuitos, & non rogatos etiam feminas, non masculos: etiam si non adfuerit Presbyter parochianus. Huic enim testamento ad pias causas tribuunt DD. eadem priuilegia quæ sunt concessa testamento inter liberos: quod tamen nullo textu probant vel civilis, vel canonici iuris. Et si eadem competere hinc priuilegia, tum valeret etiam scheda quævis manu testatoris scripta reperia, nec coram testibus publicata, continens dispositionem aliquam ad pias causas. Quod si Iustinus Religiosissimus Princeps, & qui piis causis semper maximopere fauet, hoc voluisset, ut in iis idem valeret quod in testamento inter liberos, profectò rem tanti momenti de piis causis reperias. Erubescamus igitur hinc nos quoque sine lege loqui. Ita Rittershusius.

2. Sed iste Auctor malè olet, idèd ne delectas affirmatiuæ sententiæ adherere quam tuetur Tusch, 10. 8. concl. 116. n. 6. Emericus à Rosbach. de Comparatione iuris Civilis & Canonici lib. 2. tit. 4. n. 6. Vnde Hunnius in Encyclopaedia iuris part. 4. tit. 3. cap. 3. n. 3. rectè asseruit, quibus casibus valet Testamentum Patris inter liberos, iisdem quoque casibus valere Testamentum ad pias causas factum.

RESOL. XXIII.

An si constet heredi testatorum reliquisse aliquid ad pias causas, teneatur illud soluere, licet in vice solum in foro conscientie?

Et si post mortem testatoris producatur scheda à Confessario continens legata ad pias causas, quam testator scripsit, antequam decederet, an debeat pro vltima voluntate & legitima haberi?

Et aliqua alia circa hoc pro Confessario, scheda testatoris, & testibus inferuntur, & explanantur. Ex p. 7. tr. 6. Ref. 19. alias 18.

§. 1. R Espondeo quòd si heredi satis constet de voluntate testatoris quòd reliquerit aliquid ad piam causam, licet voce solum, & ita, ut in foro externo probari non possit, in conscientie foro obligabitur ita præstare, cum in conscientie foro de eo quod constat, necessaria non sit alia probatio. Ita docet Fagund. de iust. lib. 6. cap. 3. num. 2. Dicastill. de iust. l. 2. tr. 19. disp. 1. d. 10. n. 117. Layman. l. 3. tr. 5. c. 2. num. 5. Vnde colligitur eum qui aliquid occultè accepit à testatore, ut id post mortem ipsius expenderet ad pias causas, vel ut sibi tanquam pauper retineret, posse id retinere etiam si nullus sit testis, aut scriptura: (teneretur tamen id expendere eo modo sibi præscripto) nisi forte esset periculum, ut ab aliis haberetur tanquam fur, vel in foro externo cogendus esset tantundem soluere de suo.

2. Et ex his Layman ubi supra resoluit quendam casum hoc pacto Parochus quidam post mortem Parochiani sui, producit schedulam, continentem legata quædam ad pias causas, quam hominem illum, fecerit vlt.

Sup. hoc supra in Ref. 18. §. vlt. ad medium vers. quarto & infra in Ref. 17. §. 1. & signantur prope finem, & vide doctrinam Ref. 17. à principio, & signantur §. 2. à principio. Quoad hoc lege doctrinam §. hinc Ref. 1. not. præterea in principio ex prope finem, vers. ideo de finas. & ex Ref. 2. §. vlt. ante medium, vers. vide, & infra ex Ref. 34. §. vlt. & ex Ref. 100. §. etiam fecerit vlt.

antequam decederet, scripsisse, vel dictasse asseuerat; debetne pro vltima legitima voluntate haberi? Respondeo & dico Primò: Si manus Testatoris agnoscatur, vel duobus Testibus probari potest, pia eius voluntas executioni mandanda est.

3. Dico Secundò, Si ipsemet Parochus legata annotauit, non creditur ipsi sine alio teste: quare moneandi sunt Parochi aliique Confessarij, vt vltimas eiusmodi dispositiones ad causas pias non excipiant, nisi aduocatis duobus Testibus masculis, aut feminis. Quamquam etiam vnus cum Parocho sufficere poterit; licet legatum sit pro Ecclesia sua quandoquidem Rector, aliusve beneficiatus, aut Religiosus non prohibetur esse testis in causa Ecclesie sue.

4. Dico Terriò, Si Testator in Testamento, vel coram testibus voluntatem suam declarauit, quòd velit quòdam ad pias causas erogari, sicut v.g. Confessario suo mandauerat: hoc casu Confessarius audiri debet, & secundum eius relationem executio fieri; modo talia indicia afferat, vt spectatis circumstantiis verisimile effect possit, defunctum ea ipsi mandasse. Huc vsque Layman; cui adde etiam Dicastillum *de iust. l. 2. tr. 19. disp. 1. dub. 10. n. 120. & n. 123.* asserit quòd si Testator in Testamento vel coram Testibus dixerit, se velle quòdam ad pias causas erogari iuxta id, quòd cum Confessario suo egerat, aut illi mandauerat, tunc Confessarius audiri debet, & standum erit eius declarationi, si talia indicia afferat, vt verisimile sit defunctum ipsi illa mandasse. Ita ille, qui citat Nauarum, & Couarruiam.

RESOL. XXIV.

An si moribundus cepit facere testamentum, vel codicillum, & non potuit perficere, si irritum quoad pias causas? Ex p. 5. tr. 3. Ref. 126.

Sup. hoc in
Ref. seq.

§. 1. Si moriturus cepit facere testamentum, vel codicillum, & morte praeventus non absoluit, licet secundum alia irritum sit, *l. si is qui ff. qui testamentum facere possunt*, valet tamen quoad relicta pia, quae in sua illa imperfecta dispositione iam expresserat. Tamen si enim voluntatem suam mutare potuerit testator, cum tamen re ipsa nullam mutationem significarit, naturali pariter ac Canonico iure firma manere debet. Vide Malderum *in 2. 2. tr. 1. c. 1. d. 8.* Layman *l. 3. sect. 5. tr. 5. c. 2. n. 6.* & alios penes ipsium.

RESOL. XXV.

An testamentum, vel codicillum ad pias causas incapuum, & non finitum, sit validum?

Et aliqua alia circa hoc inferuntur, & explanantur.

Et tandem notatur quòd, vel testamentum ad pias causas, si a testatore in praesentia testium, qui testatoris voluntatem audierunt, est dictatum, notarius vero id postquam scripsit, non legit testatori, & testibus, non obest quòd non iterum est lectum testatori, & testibus si voluntas test. rest. probatur. Ex p. 7. tr. 6. Ref. 20. alias 19.

Sup. hoc in
Ref. praeced.
tica.

§. 1. Dico quòd si moriturus cepit facere Testamentum vel codicillum, & morte praeventus non absoluit; licet secundum alia irritum sit, *leg. si is qui Digest. Qui test. facere possunt*; valet tamen quoad relicta pia, quae in sua illa imperfecta dispositione iam expresserat. Tamen si enim voluntatem suam mutare potuerit testator, cum tamen re ipsa nullam mutationem significarit, naturali pariter, ac Canonico iure firma manere debet, sicuti docet Bartol. *l. in Testamento, ff. de fideicommiss. Abb. in c. 1. & penult. de success. ab intestato.* Tiraq. *Prinil. 7.* Couar. *cap. relatum. r. nn. 14.* Valq. *tr. de testam. c. 2. n. 27.* Molin. *cit. disputat. 134.*

contra Clar. *qu. 7. n. 4.* & Fachin. *lib. 4. contron. cap. 7.* Quibus adheret damnatus Auctor Contr. Bitterlinus *de dif. iur. Civil. & Can. lib. 4. c. 2.* Sed communem sententiam tenet Dicast. *de iust. lib. 2. tr. 19. disputat. 1. dub. 10. n. 124.*

2. Sed non deferam hic apponere verba doctiss. P. Molinæ *in d. disp. 134.* vbi sic ait: Vtrum verò dispositio ad pias causas imperfecta valida sit, distinguendum est. Duobus namque modis potest dispositio aliqua ad pias causas dici imperfecta. Vno, quia cum testator animum haberet disponendi, & ad id fortè instructionem haberet propria manu scriptam, vocassetque tabellionem, praeventus tamen morte, nihil reipia disposuit. Et cum huiusmodi imperfecta dispositio simpliciter non sit dispositio, conueniunt Doctores omnes vim non habere. Atque hoc est, quòd Couarruias cum communi sententia, quam refert, voluit *c. relatum num. 6.* & quòd Gama *decis. 221.* ait: Altero modo dicitur imperfecta dispositio, quia cum testator testamentum, aut codicillum verba aut scriptis incepisset, quòdamque in eo disposuisset, morte tamen praeventus non potuit absolueret. Et in hoc euenit Iul. Clar. *§. restam. qu. 7.* Anton. *Gom. ad l. 3. Tauri. n. 18. & 106.* & alij quos referunt, censent talem dispositionem esse inualidam, etiam quoad pia, quae illuc vsque disposuerat. Contraria tamen sententia est proculdubio asserenda cum Bart. Panor. & alijs, quos Couar. *loc. cit. num. 10.* refert, ac sequitur. Etenim stando in solo iure naturali, seclusaque iuris Civilis dispositione, valida sunt illa, vt pote iam disposita, non obstante, quòd testator posset illa reuocare ac mutare, vel in progressu testamenti, vel postquam illud haberet absolutum: cum ergo, vt dispositio ad pias causas sit valida, non aliud exigatur, quam quòd sufficit stando in solo iure naturali consequens est, vt illa valida sint. Hucusque Molina, quem etiam sequitur Dicast. *ubi supra. n. 233.*

3. Ex his Th. Maulius *tr. de vlt. vol. l. 1. §. 12. n. 9.* infert decisionem cuiusdam dubij, & sic asserit: Si testator coram duobus testibus publicauit suam sententiam, vel fecit scribi in eorum praesentia voluntatem suam, & instituit piam causam haeredem, iussit Notarium accerferi, vt de dicta voluntate instrumentum conficeret, vel dixit testibus, quòd velit suam ordinationem scribi facere per Notarium: sed testator decessit antequam Notarius scripsit, haec voluntas erit pro imperfecta habenda, & fauore piae causae non sustinebitur. Oldrad. *in cons. 119.* Et hanc dicit communem *lall. cons. 155. vers. sed per Aduocatos, lib. 4.* Clar. *§. restam. q. 7. n. 3. vers. aliquando & terriò.* Non enim videtur de bonis suis disposuisse, sed tantummodo praeparasse id, quòd disponere volebat.

4. Plane si appareat ex verbis testatoris eum habuisse eam voluntatem pro perfecta & absoluta, tunc omnes DD. admittunt conuocationem Notarij non efficiere, quò minus subsistat testamentum, & hanc dicit communem Aret. *in l. si quis cum testamentum, ff. de test. & dicit frequentissimo consensu approbatum Grass. §. rest. q. 19. n. 4. vers. in autem appaerit.*

5. Notandum est etiam hic obiter, Testamentum ad pias causas, si à Testatore in praesentia testium, qui testatoris voluntatem audierunt, est dictatum, Notarius verò id, postquam scripsit, non iterum legit Testatori, & Testibus, non obest, quòd non iterum est lectum testatori, & testibus si voluntas testatoris testibus probatur, Couar. *in cap. relatum el. 1. n. 15. & 16. extr. de Testam.* cum enim scriptura ad probationem non adducatur, eius solemnitas non est curanda.

6. Nota tamen quòd post haec scripta inueni Trull. *in Decal. tom. 2. lib. 7. cap. 18. dub. 4. num. 3.* & Bonaciam *de contr. act. d. 3. quast. 1. punct. 3. mun. 22.* docere in casu praesentis dubij non esse restituendam totam hereditatem